

HARÇLAR KANUNU m. 28/a ve m. 32'nin MAHKEME KARARLARI VE YENİ KANUNİ DÜZENLEMELER İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*Prof. Dr. Erdal TERCAN**

*Yrd. Doç. Dr. Cumhur RÜZGARESEN***

ÖZET

Hukuk kuralları, kişinin haklarına ulaşmasını kolaylaştırıcı nitelikte düzenlenmelidir. Kişinin hakkına ulaşmasını zorlaştıran düzenlemeler, hak arama özgürlüğünde aykırılık oluşturur. Bu tür düzenlemeler birçok ülkenin hukuk sisteminde mevcut olduğu gibi, bizim hukuk sistemimizde de mevcuttur. Bu çalışmada, Türk Harçlar Kanunu 28/a ve 32 inci maddelerindeki düzenlemelerin kişinin hakkına ulaşmasını engelleyip engellemediği hususu üzerinde durulmuştur. Bu konuya ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türk Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın kararları inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Harç, Harçlar Kanunu, Hakka Erişim, İlâm.

ABSTRACT

Legal rules must be regulated to facilitate access to the person's rights. Regulations that make it difficult for the person to access his rights, make discrepancy to freedom of right search. Such arrangements exist in our legal system as in many countries. This study is designed to focus on the arrangements in Turkish Fees Act 28/a and 32nd articles, that prevent or do

* Anayasa Mahkemesi Üyesi.

** Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

not prevent access to the person's rights. On this issue, The European Court of Human Rights', the Turkish Constitutional Court's and Supreme Court of Appeals' decisions are investigated.

Keywords: European Court of Human Rights, Fees, Turkish Fees Act, Access to the rights, Judgment

I- GENEL OLARAK

Hukukî düzenlemelerin, kişinin haklarına ulaşmasını kolaylaştırıcı ve kamu vicdanını incitmeyen bir nitelikte olması gerekir. Kişinin haklarına ulaşmasını zorlaştıran veya haklı tarafı mağdur hale getiren her türlü düzenleme, hak arama özgürlüğünün ve dolayısıyla da hukuk devleti ilkesinin ihlâli sonucunu doğurur. Ayrıca böyle bir durumla karşı karşıya kalan bir kişi adil olarak yargılanmış olmaz. Adil yargılanma, temel bir ilke olup, davanın açılmasıyla başlayan, nihai hükmün şekli anlamda kesinleşmesine kadar devam eden, hatta hükmün cebrî icrasının gerçekleştirilme sürecinde uygulanma özelliğine sahiptir¹. Kişinin hakkına ulaşmasının engellenmesi, adil yargılamanın temel unsuru olan "*hakkaniyete uygun olarak yargılanma*" ile bağdaşmaz. Hakkaniyete uygun olarak yargılanmadan kasıt, eşitlik temeline dayalı olarak hukukî dinlenilme hakkının kullanımının temin edilmesidir². Belirtmek gerekir ki, sözü edilen ilkeleri ihlâl sonucunu doğuran düzenlemeler birçok kanunda kendisine yer bulabilmekte ve bazen kişi haklı olmasına rağmen, çeşitli mağduriyetler yaşayabilmektedir. Örneğin, bu düzenlemelerden bir kısmı yargı hizmetlerinden faydalanma karşılığında ödenen harçlarla ilgilidir. Bilindiği gibi, yargı hizmetleri, birçok hizmetten farklı olarak bizzat devlet tarafından vatandaşlara sunulması gereken aslî bir kamu hizmetidir. Devlet, üstlendiği diğer kamu hizmetlerinde olduğu gibi, yargılama hizmetini bireye sunarken bir takım giderler yapmak zorundadır. Özellikle, bu hizmetlerin en iyi derecede sunulmasına çaba gösterilmesi halinde, söz konusu giderlerin miktar olarak maksimum seviyeye çıkması kaçınıl-

¹ Pekcanitez, H.: Medeni Yargıda Adil Yargılama, İzBD 1997, S. 2, s. 38-39; Tanrıver, S.: Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim II, Ankara 2005, s. 213; Özkes, M.: İcra Hukukunda Temel Hak ve İlkeler, Ankara 2009, s.133.

² Tanrıver, s. 224.

mazdır³. Kurulan mahkemeler, istihdam edilen personel sayısı ve yerine getirilen hizmetin yoğunluğu dikkate alındığında, devletin, bu giderleri doğrudan hazineden karşılayarak altından kalkması oldukça zordur. Hem bu hizmetlerin en iyi şekilde sunulması ve hem de hak arama özgürlüğünün suiistimal edilmemesi için, yargılama hizmetlerini talep eden kişilerin de, bu giderlere kısmen de olsa katılması, kanun koyucu tarafından kabul edilmiş ve belirlenen oranlarda katılımın sağlanması, uyumsuzluğun esasını çözümlemek için bir ön şart olarak kabul edilmiştir⁴. Devlet tarafından sunulan yargılama hizmetinden yararlananlardan alınan bu katılım, harç adı altında, makbuz karşılığında ilgililerden tahsil edilmektedir. 492 sayılı Harçlar Kanunu'nda ve ekli tarifelerde öngörülen yargılama harçları oran olarak ne çok yüksek, ne de suiistimallere sebebiyet verecek kadar düşük olmalı; bu oranlar, toplumun ortalama gelir seviyesi, asgarî ücret, bir davanın süresi, yargılama hizmetinin devlete maliyeti gibi faktörler dikkate alınarak belirlenmeli, ancak harçların alınmasını düzenleyen kurallar hiçbir surette kişinin hak arama hürriyetini engelleyici ve hâkimin kararlarının uygulanmasını zorlaştırıcı nitelikte olmamalıdır. Mali olarak zayıf olanlar için, adlî yardım kurumu etkin olarak kullanılmalıdır. Aksi takdirde, bu tür düzenlemeler nedeniyle mağduriyet yaşayan hak sahipleri, bazen davaya bakan mahkeme vasıtasıyla bu nitelikteki kuralların Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesi için uğraşmakta; bazen de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu çalışmada, doktrin ve uygulamada tartışmalara yol açan Harçlar Kanunu m. 28/a'nın eski düzenlemesi ile m. 32'nin üzerinde durulacak ve çeşitli değerlendirmeler yapılacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de bir çok kararında belirttiği üzere⁵, bir hukuk devletinde kişinin hak arama hürriyetine sahip olması tek başına yeterli olmayıp, mahkeme kararlarının uygulanmasının da Devlet tarafından kolaylaştırılması, varsa önündeki engellerin de kaldırılması gerekir. Örneğin, Harçlar Kanunu m. 28/a'nın ikinci cümlesi, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeden önce, uygulamada çeşitli sorunlara ve yanlış anlamalara sebep olduğundan

3 *Rüzgaresen, C.: Medenî Yargılama Hizmetlerinin Bedelsiz Olmaması ve Nedenleri, e-Akademi.org 2010, S.100, Parg. 2.*

4 *Rüzgaresen, Yargılama Hizmetleri, Parg. 2.*

5 Örnek olarak bkz. Çiçek, Öztemel ve Diğerleri Türkiye Davası/74069/01, 74703/01, 76380/01, 16809/02, 25710/02, 25714/02, 30383/02, www. kazanci.com, E.T. 17.09.2010); Ekici ve Diğerleri/ Türkiye Davası/28877/03, www. kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

ve bu sorunlar iç hukuk dâhilinde giderilmediğinden, bazı hak sahipleri, haklarına erişiminin engellendiği gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yapmış ve bu mahkeme de m. 28/a, c.2'yi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı bularak Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir. Bu duruma “*Ülger Davası*” olarak ifade edilen bir dava nedeniyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 26.06.2007 tarihinde verdiği kararı örnek olarak verilebilir⁶.

Hukumumuzdaki bu tür kanuni düzenlemeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin nezdinde şikâyet konusu yapılmasının yanısıra, zaman zaman yerel ve yüksek mahkemelerin gündemlerini de meşgul etmiştir. Örneğin, yerel mahkemelerden Bolu 1 inci Asliye Hukuk Mahkemesi ve Malkara Asliye Hukuk Mahkemesi, Harçlar Kanunu m.28/a'nın 2 inci cümlesi ile m. 32'nin birinci cümlesinin Anayasaya aykırı olduklarını gerekçe göstererek, iptal istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Aynı şekilde, Yargıtay da, anılan kanun hükümleri ile ilgili olarak çeşitli kararlar vermiştir⁷. Anayasa Mahkemesi de, yaptığı inceleme neticesinde, 14.01. 2010 tarihli kararı ile Harçlar Kanunu m. 28/a, c.2'yi Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir⁸. Harçlar Kanunu m. 28/a'nın 2. cümlesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeden önce “*Karar ve ilâm harçlarının dörtte biri peşin, geri kalanı kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenir*⁹. *Karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez*” şeklindeydi^{10,11}. Bu düzenlemeyi tahlil etmek gerekirse, bir defa, burada harcın geri kalan ¼'lük kısmı, yargılama

6 Bkz. aşı. II. 2.

7 Bkz. aşı. III.1.

8 AYMK, 14.1.2010, E. 2009/27, K. 2010/9, (R.G. 17.03.2010, S. 27524).

9 Yargıtay bir defasında “Dava, menfi tespit talebine ilişkindir. Harçlar Kanunu'na göre, karar ve ilâm harcının dörtte birinin peşin ödenmesi gerekir. Peşin harç eksik alınmış ve verilen süre içinde tamamlanmamışsa HUMK'un 409. maddesi uyarınca dosya işlemde kaldırılmalı ve sonucuna göre karar verilmelidir” şeklinde karar vermiştir (19. HD, 12.6.2006, E. 776, K. 6313, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

10 Bkz. *Kuru*, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.III, İstanbul 2001, s. 3154.

11 Muhakeme sırasında tesbit olunan değer, dava dilekçesinde bildirilen değerden fazla olduğu anlaşılırsa, yalnız o celse için muhakemeye devam olunur, takip eden celseye kadar noksan değer üzerinden peşin karar ve ilâm harcı tamamlanmadıkça davaya devam olunmaz. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 409 uncu maddesinde gösterilen süre içinde dosyanın muameleye konulması, noksan olan harcın ödenmesine bağlıdır (HK m. 30).

sonunda haksız çıkan taraftan tahsil olmak üzere karara bağlanmaktadır (HUMK m. 417,I)¹². Bu maddenin iptal edilen “*Karar ve ilâm harcı ödenmedikçe, ilgiliye ilâm verilmez*”¹³ biçimindeki ikinci cümlesinde, ilâmın verilmesine engel olduğu belirtilen, karar ve ilâm harcından maksat, bu harcın peşin olarak ödenmeyen ¾'lük kısmıdır. Bu ikinci cümleden de anlaşılacağı üzere, mahkemenin yargılama sonunda verdiği ilâmın (kararın onaylı bir örneğinin) taraflarca alınabilmesi için, bâkiye harçların ödenmesi şarttı. Ancak, Anayasa Mahkemesi, m. 28/a, c.2'yi Anayasaya aykırı bularak iptal etmiş ve bu iptal kararı 17.03.2010 tarihinde 27524 nolu Resmi Gazete'de yayımlanmıştır¹⁴. Bu iptal kararı ile birlikte m. 28/a “*Karar ve İlâm harçlarının dörtte biri peşin, geri kalanı kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenir*” şeklini almıştır. Ancak bu iptal kararından sonra, kanun koyucu m. 28/a'yı “*Karar ve ilâm harçlarının dörtte biri peşin, geri kalanı kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenir. Şu kadar ki, ölüm ve cismani zarar sebebiyle açılan maddî ve manevî tazminat davalarında peşin alınan harcın oranı yirmide bir olarak uygulanır. Bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün tebliğ çıkarılmasına, takibe konulmasına ve kanun yollarına başvurulmasına engel teşkil etmez*” şeklinde, 23/7/2010 tarihinde yeniden düzenlemiştir. Görüldüğü üzere, Harçlar Kanunu m. 28/a, 2010 yılı içinde üç ayrı biçimde uygulama alanı bulmuştur. Harçlar Kanunu m. 32'nin birinci cümlesi “*Yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılmaz*” şeklindedir¹⁵. Anayasa Mahkemesi, bu hükme ilişkin iptal istemini değerlendirmiş, ancak bu talebi yerinde görme-yerek reddetmiştir¹⁶.

12 *Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, İstanbul 2001, s. 5311-5312; Kuru, B./Arslan, R./Yılmaz, E.: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2010, s. 764-766; Üstündağ, S.: Medenî Yargılama Hukuku, C.I-II, İstanbul 1997, s. 771; Pekcantez, H./Atalay, O./Özekes, M.: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2010, s. 642, s. 649 vd.; Pekcantez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, M.: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre, Medenî Usul Hukuku, Ankara 2011, s. 639, s. 645; Rüzgaresen, C.: Medenî Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001, s. 65.*

13 Bkz. *Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.III, İstanbul 2001, s. 3154.*

14 AYMK, 14.01.2010, E. 2009/27, K. 2010/9 (RG, 17.03.2010, sa. 27524).

15 *Kuru, Usul V, s. 5315.*

16 Red nedenleri için bkz. aşa. III.2.A ve B.

Kural olarak, bir harcı ilgili işlemin veya hizmetin yapılmasını talep eden kişi öder. Kişi, sözkonusu harcı ödemedikçe, talep ettiği işlem yerine getirilmez. Bu işlemin yapılmaması ödenmeyen harçların bir yaptırımı şeklinde düşünülebilir. Ancak, bazı harçlar vardır ki, yargılamanın bitiminden sonra ödenir. Bu harçlara, nisbî karar ve ilâm harcının peşin alınmayan $\frac{3}{4}$ 'ü örnek olarak gösterilebilir. Gerek prosedürün başlangıcında ve içinde, gerekse prosedürün tamamlanmasından sonra ödenecek harçlar, yapılan işlemlerden faydalanan kişiye değil, dava sonunda mahkeme tarafından haksızlığın hükmedilen kişiye yükletilir¹⁷. Kendisine harçların ödenmesi yükletilen kişi, Harçlar Kanunu'nda belirtilen sürede ödemeyi yapmazsa, ilgili mahkeme ve icra makamları harçların tahsili için, ödeme süresinin sona ermesinden itibaren onbeş gün içinde bir yazı ile o yerin vergi dairesine durumu bildirirler (HK m. 37). Örneğin, yukarıda sözü edilen karar ve ilâm harcının $\frac{1}{4}$ 'ü peşin ödendikten sonra, geri kalan $\frac{3}{4}$ 'ü, ilgili kişi tarafından kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenmediği takdirde (HK m. 28/a), mahkeme, kanunda öngörülen iki aylık sürenin sona ermesinden itibaren onbeş gün içinde bir yazı ile ödenmeyen harçların tahsil edilmesi için, o yerin vergi dairesine bildirimde bulunmak zorundadır. Bu aşamadan sonra, sözkonusu harçların tahsil edilmesi, artık vergi dairesinin görevidir. Ancak, Harçlar Kanunu'nun eski m. 28/a'daki bu açık ve net düzenlemeye rağmen, uygulamada vergi daireleri, harcı ödemeye yanaşmaması nedeniyle davayı kaybeden tarafla uğraşmak istemediklerinden ve yargılama sonunda verilen karar, daha çok davada haklı çıkanın işine yaradığından, haklı çıkan tarafın harçları ödemesini beklemekte, fiili ve psikolojik olarak onu bu konuda yönlendirmekteydiler¹⁸. Böylece, kanundaki açık düzenlemenin aksine, haklı çıkan taraf, bir mecburiyeti olmadığı halde, mahkeme kararı ile tespit edilen hakkına ulaşabilmek için harçları ödemek zorunda bırakılmaktaydı. Dolayısıyla Harçlar Kanunu m. 28/a'nın ikinci cümlesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeden önce, bakiye harçların ödenmemesinden, en çok yargılama sonunda haklı çıkan taraf olumsuz etkilenmekteydi. Çünkü, bu harçlar, ödenmedikleri müddetçe, kişinin haklı olduğu mahkeme kararı ile tespit edilmiş olsa bile, kendisine ilâm verilemediğinden, ilâmı alarak icraya koyması da

¹⁷ Kuru, Usul V, s. 5332; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 764-766; Pekcanitez/Atalay/Özekes, Usul 1, s. 649; Pekcanitez/Atalay/Özekes, Usul 2, s. 645; Muşul, T.: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2009, s. 284.

¹⁸ Burada, vergi dairelerinin haklı tarafın ilâma duyduğu ihtiyaç nedeniyle onun zor durumundan faydalandıkları söylenebilir.

mümkün olamamakta idi. Davada haklı çıkan taraf, yükümlü olmadığı halde, sözkonusu harçları ödeyerek, bu riski ortadan kaldırması bir çıkış yolu olarak gözüktü de, onu böyle bir yöntemle zorlamak hukuka uygun bir davranış olmaz. Zira hâlihazırda alacağını almaya çalışan, ancak henüz alamayan kişiden, ayrıca haksız çıkan tarafın harcının ödenmesini kendisinden talep etmek veya onu zımnî olarak buna zorlamak, bizzat devlet tarafından kişiye yapılacak ağır bir haksızlık olur. Burada olması gereken; devletin, taraflardan birisinin harcı ödemesini bir beklenti konusu yapmaksızın, haklı tarafın, harcın ödenmesinden bağımsız olarak ilâmı alabilmesi ve icraya koyabilmesidir. Hâlbuki haklı çıkan tarafın özel kişi değil de devlet olması durumunda, devletin böyle bir engelle karşılaşması sözkonusu olmamaktadır. Zira Harçlar Kanunu m. 13. maddesinin (j) bendine göre, “*genel bütçeye dâhil idareler, bu kanunun 1 ve 3 sayılı tarifelerine giren bütün işlemleri, yargı harçlarından muaftır*”. Bu kuruluşlardan başvurma harcı alınmayacağı gibi, karar ve ilâm harcı da alınmamaktadır¹⁹. Dolayısıyla devlet kurumları, mahkemeden aldıkları ilâmı, harç ödemeksizin icraya koyabilmektedir. Böylece devlet kurumları dava açarken veya ilâmı icraya koyarken, m. 28/a ve m. 32 kendilerine bir engel oluşturmadığından, özel kişilere karşı üstünlük elde etmektedir. Kendisine bu şekilde koruma sağlayan bir devletin, kendisinin varlık sebebi olan bireyi bu şekilde korumasız bırakması, hukuk ve sosyal devlet ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Türk Mahkemelerinin Harçlar Kanunu m. 28/a ve m. 32, c.1'e ilişkin kararları ile m. 28/a'ya ilişkin olarak yapılan yeni kanuni değerlendirilecektir.

II-HARÇLAR KANUNU m. 28/a, c. 2'ye İLİŞKİN AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN ÜLGER DAVASINDAKİ KARARI

1-Genel Olarak

Türkiye, 1954 yılından bu yana Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olmuş ve 1990 yılından itibaren de egemenlik sahasında bulunan kişilere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru hakkı tanımış durumdadır²⁰. Anayasamızın 90 ıncı maddesi uyarınca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-

¹⁹ *Rüzgaresen, Yargılama Giderleri, s. 234 vd.*

²⁰ *Cengiz, S.: AIHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi, TBBD 2008, S.79, s. 338.*

nin hükümleri, kanun hükmünde olduğu kabul edilmiştir. Anayasa'nın bu hükmüne göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalar, iç hukukta başka bir kanun hükmü veya düzenlemesi ile çeliştiği durumda milletlerarası anlaşmalar esas alınacaktır²¹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvurunun kabul edilmesinden bu yana²², birçok başvuru yapılmış ve bu başvurular sonucunda çoğu kez Türkiye haksız görülerek, başvuru sahibine tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'yi tazminata mahkûm eden bu tür kararları, şüphesiz ulusal mahkemeler üzerinde etkili olmaya başlamıştır²³. Zaten, bu sözleşmeye imza atan ülkeler, İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği kararlara uymayı da taahhüt etmiş olurlar²⁴. Harçlar Kanunu m. 28/a, c.2 iptal edilmeden önce bazı Türk mahkemeleri de uluslararası sözleşmelerin kanun hükmünde (Any. m.90) olduğunu ve kanun hükümleri ile sözleşmelerin çelişmesi halinde, sözleşme hükümlerinin uygulanması gerektiği kuralını dikkate alarak, Harçlar Kanunu m. 28/a'nın ikinci cümlesinin Avrupa İnsan Hakları sözleşmesine aykırılık oluşturduğundan bahisle,

21 Özök, Ö.: "Adalete Erişimin" İnce Yolu "Âdil Yargılanma Hakkı, TBBD 2009, S. 81, s. 26.

22 Türkiye Cumhuriyeti Devleti taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 25 inci maddesi uyarınca Komisyona bireysel başvuru hakkını 22 Ocak 1987 tarih ve 87/11439 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tanımış ve hükümetin bu kararına ilişkin beyanı Ocak 1987 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilmiştir (*Memiş, E.*: İnsan Hakları Avrupa Standardı ve İç Hukuk Etkileşimi Analizleri, anayasa.gov.tr, s. 25, E.T., 24.06.2011).

23 *Cengiz*, s. 338.

24 Zira, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin "Kararların Bağlayıcılığı ve Uygulanması,, başlıklı 46 inci maddesi aynen şöyledir: "1. Yüksek Sözleşmeciler Taraf, taraf oldukları davalarda Mahkemenin kesinleşmiş kararlarına uymayı taahhüt ederler. 2. Mahkemenin kesinleşmiş kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir (Ayrıca bkz. Avrupa Konseyi Statüsü m. 3). Şayet, bir devlet Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına uymayacak olursa, bunun yaptırımı Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8 inci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Avrupa Konseyinin, üçüncü madde hükümlerini ciddi surette ihlâl eden, her üyesi temsil hakkından bir müddet için mahrum edilebilir ve Bakanlar Komitesi tarafından 7 nci maddedeki şartlar dâhilinde Konseyden çekilmeye davet edilebilir. Bu davet nazarı itibara alınmadığı takdirde Komite, bizzat Komitenin tayin edeceği tarihten itibaren bahis mevzuu üyenin artık Konseye mensup olmadığına dair karar verebilir".

bâkiye harçların ödenmesini beklemeksizin, davada haklı çıkan tarafa kararın onaylı örneklerini verme konusunda bir sakınca görmemişlerdir²⁵.

2-Ülger Davası ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararı

Ülger davasının başlatılma nedeni, Muharrem Ülger adlı Türk vatandaşının, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin (AİHS) 34. maddesi uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) 10.06.2002 tarihinde yapmış olduğu 25321/02 no'lu başvurudur²⁶. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuran bu kişi, yani davacı inşaat işçisi olup, ödenmemiş aylıklarını işveren şirketten alabilmek için, ulusal mahkemede dava açmıştır. Ulusal mahkeme davacının bu başvurusunu kabul etmiş ve tazminat olarak 9.424.50 ABD Doları ödenmesine karar vermiştir. Bu dava nedeniyle, davalının ödemesi gereken karar ve ilâm harcının, 524.190 Türk Lirası olduğu ifade edilmiştir. Davacı, lehine hükmedilen alacağını alabilmek için, harcı ödemeye istekli olmasına rağmen, bunu yapmak için yeterli kaynağa sahip olmadığını ileri sürmüştür. Davayı sonuçlandıran ulusal mahkeme, 22.05.2001 tarihinde vergi icra dairesine bir yazı yazarak, tahsil edilmesi gereken harcın, davalı işveren şirketten tahsil edilmesini emretmiştir. Davacının avukatı 10.12.2001 tarihinde mahkemeye bir dilekçe sunmuş, icraya koymak üzere kararın kendisine verilmesini talep etmiştir. Davacının avukatı, müvekkilinin davayı kazandığını, davalı şirketin ise dava konusu tazminata ek olarak yargılama giderlerini de ödemekle yükümlü olduğunu belirtmiş ve ayrıca mahkemenin karar verdiği tarihte adresi belli olan işveren şirketin, mali sorunları nedeniyle başka bir yere taşınarak yükümlülüklerinden kaçma girişiminde bulunma tehlikesine de işaret etmiştir.

Aynı gün, mahkeme bu talebi, 492 Sayılı Harçlar Kanunu'nun 28/a maddesi çerçevesinde gerekli harç ödenmedikçe kararın ilgiliye verilemeyeceği gerekçesiyle reddetmiş ve davacıya kararın onaylı örneğini vermemiştir. Davacı da, bahsi geçen kararı icraya koyamadığı için mağdur olduğunu se-

²⁵ Örnek olarak bkz. Samsun Asliye Ticaret Mahkemesi'nin 14.01.2009, 108/233 nolu kararı, (www.yargidunyasi.com.tr, E.T. 21.09.2010).

²⁶ Ülger/Türkiye Davası, Başvuru No. 25321/02, Karar tarihi 26 Haziran 2007 (İBD, 2009/4, s. 2327-2337; www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010); Benzer bir dava olarak bkz. Orimpeks Madencilik San. Ve Tic. Ltd. Şti ve Âdil Orguner/Türkiye Davası, Başvuru No. 43475/02, 4 Eylül 2007 (www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

bep göstererek, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açmıştır. Davacı, özellikle, lehinde verilen nihai kararın uygulanmamasının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu olmadığından şikâyetçi olmuş ve bunun için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6, 1. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesi'ne atıfta bulunmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de yaptığı inceleme sonucunda, davacının maruz kaldığı maddî zararın, kendisine tazminat ödenmesine hükmeden ulusal mahkeme kararının uygulanmamasıyla ortaya çıktığını tespit etmiş ve buna bağlı olarak; hem ulusal mahkeme kararıyla davacıya ödenmesi gereken tazminatı, hem de o tarihteki ekonomik koşulları göz önünde bulundurarak, başvurana maddî tazminat olarak 10.000 Euro; bu tazminatın, başvuranın ulusal mahkemelerden talep ettiği ve ödenmemiş tazminatla ilgili nihai ödeme olarak addedilmesi gerektiğine; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvuranın, tespit edilen ihlâllerin sonucu olarak manevi zarara da uğradığı gerekçesiyle, 1000 Euro; ulusal mahkemede ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önünde yapılan yargılama giderleri için de 1500 Euro tazminat ödenmesi gerektiğine karar vermiştir.

3-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ülger davasına ilişkin bu kararı çeşitli açılardan inceleme konusu yapılabilir:

1-*Mahkeme kararına erişimi ve bu kararın icra edilebilmesi açısından:* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 6.I. maddesi çerçevesinde mahkemede hukukî konularda dava açma hakkı, mahkemece verilen karara ulaşılmasını ve alınan bu kararın icrasının temin edilmesini de bünyesinde barındırır. Bu nedenle, mahkemenin verdiği karara ulaşılması ve ulaşılan bu kararın icrası, yargılamanın tamamlayıcı parçası olarak değerlendirilmelidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 25321/02 başvuru no'lu Ülger/Türkiye konulu 26 Haziran 2007 tarihli kararı incelendiğinde, Harçlar Kanunu m. 28/a'nın "*Karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez*" şeklindeki ikinci cümlesinin, kişilerin mahkeme kararına erişimini açıkça engellediği görülmektedir. Zira, âdil yargılanma hakkının ve hak arama özgürlüğünün kapsamı, kişilerin mahkemeye gitme ve mahkemede lehlerine bir karar alabilme hakkıyla sınırlı değildir. Mahkeme kararının icraya konulması da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesi uyarınca yargılamanın tamamlayıcı bir

parçası durumundadır²⁷. Davada haklı çıkan tarafın, kararın bir örneğini alması için, bu şekilde yargılama harçlarını ödemeye zorlanması, onun hakkını elde etmesine engel teşkil edeceği muhakkaktır. Dolayısıyla, Harçlar Kanunu m. 28/a'daki eski düzenleme, doğurduğu bu sonuçla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (m.6) ihlâl eden bir hüküm niteliğindedir.

2-Devletin yükümlülükleri açısından: Devlet sunumunu bir tekel sıfatıyla yaptığı hizmetleri, hukuk devleti (Any. m. 2) ve eşitlik prensibine (Any. m. 10) riayet ederek sunmak zorundadır. Zira hukuk devleti olmanın temel işlevlerinden birisi, kişilere hak arama özgürlüğünü temin etmek etmektedir²⁸. Aynı şekilde, devletin tüm organları eşitlik ilkesine uygun davranmak zorundadırlar. Bu anlamda eşitlik ilkesinin muhatabı devletin tüm organlarıdır (Any. m. 10)²⁹. Yargılama hizmeti, devlet tekeliyle³⁰ bir bütün olarak bireylere sunulur. Bu hizmetin bir kısmının sunulmayarak eksik bırakılması hizmet sunumunun kusurlu olduğunu gösterir. Bu kusuru gidermek, yine bizzat devletin görevidir. Ayrıca, m. 28/a'daki düzenlemeden, haklı çıkan tarafın, lehine olan kararı alması için, harç yatırmaktan başka bir alternatifi olmadığı anlaşılmaktadır. Devletin, dava sonucunda haklı olanı doğru tespit etmiş olması yeterli olmayıp, kişinin fiili olarak da hakkına ulaşmasını, yani mahkeme kararının uygulanması için gerekli olan tedbiri alması ve düzenlemele-ri yapması, gerekir. Bu durum, etkin bir hukukî korumanın sağlanması bakımından bir zorunluluktur³¹. Aksi halde, Devlet, hukuk devleti ve eşitlik ilkesine aykırı davranmış olur.

3-Mahkeme kararı ile sağlanan haklar ve yükümlülükler açısından: Harçlar Kanunu m. 28/a gereğince, ilâmın verilmesi için ödenmesi gereken karar ve ilâm harcının 3/4'lük kısmı, mahkeme kararı ile haksız olduğu tespit edilen davalı taraftan tahsil edilmesi gerekir. Böyle olmasına rağmen, davada

²⁷ *Tanrıver*, s. 213; *Pekcanitez*, Adil Yargılanma, s. 38-39; *Özekes*, İlkeler, s. 133.

²⁸ *Özekes*, İlkeler, s. 122 vd.

²⁹ *Öden*, M: Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Ankara 2003, s. 154.

³⁰ *Rüzgaresen*, Yargılama Hizmetleri, Parg. 5, 16, 28.

³¹ Etkin hukukî koruma öncelikle mahkemeye başvuru hakkının tanınmasıyla başlar. Ancak bu da yeterli olmayıp, gerek dava sırasında gerekli tedbirlerin alınması (örneğin ön inceleme uzun sürmemesinin sağlanması) ve kanun yollarına başvuru hakkının tanınması gerekir (*Akkan*, M.: Medenî Usûl Hukukunda Etkin Hukukî Koruma, MİHDER 2007, S. 1, s. 54.

haklı çıkan davacı tarafın, ilâmı alması için, karşı tarafça ödenmesi gereken harcı ödemeye zorlanması; onun haksız tarafa uygulanacak muameleye tabi tutulması anlamına gelir ki, bu da hem HUMK m. 417 hükmüne, hem de mahkeme karar ile taraflara yüklenen hak ve yükümlülükler aykırılık oluşturur.

4-Adaletin Sağlanması Açısından: Kural olarak, bir yargılama nedeniyle ödenecek olan harçlar devletin alacaklarıdır. Ancak devletin gelir kaybına uğramasını engellemek ve yargılama harçlarını kolay bir şekilde tahsil edebilmek için ve üstelik kanun hükümlerine aykırılık teşkil ettiği halde tüm sorumluluğu haklı çıkan tarafa yüklemek, adalet kavramının içeriği ve devlet olmanın gerekleriyle bağdaşmaz³². Bu durum, aynı zamanda, Devlet'in, kararların uygulanması için, hem hukuken hem de uygulamada etkin bir yöntem belirleme yönünde genel ya da özel her türlü uygun tedbiri alma yükümlülüğünden kaçınması anlamına gelir (bkz. *Fuklev – Ukrayna Kararı*, 71186/01³³). Kişinin dava açmasındaki amacı, hakkını korumak ve zararını gidermektir. Şayet, kişi açtığı davayı kazandığı halde, bir takım kanuni düzenleme ve uygulamalar nedeniyle zarara uğruyorsa; bu durum, kişiyi başka yol ve yöntemlerle hakkına ulaşmaya, yani ihkâkı hakka itebilmesi nedeniyle sakıncalıdır³⁴. Şayet, devlet bu tür düzenlemelerden çeşitli nedenlerle, özellikle maddî kayba uğramama yahut harcı daha kolay tahsil edebilme gibi düşüncelerle vazgeçmiyorsa, kişinin düzenlemeler nedeniyle uğradığı zararı gidermesi gerekir. Devlet, Harçlar Kanunu m. 28/a ve m. 32 ile kendi alacağını koruma altına almış olmakla birlikte, davada haklı çıkan tarafın alacağını korumasız bırakmış olması, adaletin etkin olarak sağlanmasına aykırılık

32 Acaba bu durumdaki kişi adli yardım talebinde bulunabilir mi? Adli yardımın şartları kanunda belirtilmiştir. Kanundaki düzenlemeye göre kişinin adli yardımdan faydalanabilmesi için fakir ve haklı olması gerekir (bkz. HUMK m. 465 vd.). Eğer, kişi bu şartları sağlayarak, adli yardımdan faydalanmışsa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuramaması gerekir. Eğer, kişi haklı olduğu halde, adli yardım için gerekli olan "fakir olma" şartını taşımiyorsa ve geçici nedenlerle, örneğin likidite sıkışıklığından kaynaklanan acz hali nedeniyle borcunu ödeyemiyorsa, "fakir olma" koşulları esnek hale getirilmeli ve sonradan haksız çıkan taraftan ödenmesi şartı ile haklı çıkan taraf, bu imkândan faydalandırılmalıdır. Ancak bunun için ayrıca, yargılama giderlerinin miktarı ile bu giderlerin ödenmesi, başvuranın bu meblağları ödeme kapasitesi ve kararın bir örneğinin haklı tarafa verilmesi arasında uygun bir orantılılık ilişkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.

33 Bu karar için bkz. Ülger Davası (www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

34 Bkz. *Özkes*, İlkeler, s. 122.

oluşturduğu gibi, Anayasanın sosyal ve hukuk devleti ilkeleriyle de bağdaşmaz³⁵.

5-Hukuk kuralları arasında yeknesaklığın sağlanması açısından: Cebrî icra sistemimizde, borcunu ödemeyen bir borçlu için konkordato, iflâsın ertelenmesi ve uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırma kurumları getirilerek, belki de kendi kusuruyla malî durumu bozulan bir borçlunun ekonomik yıkıma uğrayarak piyasadan çekilmemesi için koruma altına alınırken, bir yargılama prosedürü sonucunda haklı olduğuna karar verilen bir alacaklının mağdur edilerek ekonomik yıkımına neden olmanın izahını yapmak zordur. Zira, bütün sermayesini dava sonunda haksız çıkan davalıya kaptıran ve davayı kazanmakla birlikte, yüksek miktarda harç ödemek zorunda bırakılan, ancak mali durumu iyi olmadığı için bunu ödeyemeyen davacının yakın bir süre içinde cebrî icra takipleriyle karşı karşıya kalacağı muhakkaktır³⁶.

III- HARÇLAR KANUNU m. 28/a ve m. 32'nin TÜRK MAHKEME KARARLARININ IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1- Harçlar Kanunu m. 28/a, c. 2 ve m. 32,c.1'e İlişkin Yargıtay Kararları ve Bu Kararların Değerlendirilmesi

Eksik harç ödenmesi ile ilgili sorunlar, zaman zaman Yargıtay'ın önüne de gelmiştir. Harçlar Kanunu m. 28/a henüz yürürlükte iken, Yargıtay, bu hükümlere aykırılığı kamu düzenine aykırılık olarak saymış ve davaya bakan mahkeme tarafından re'sen dikkate alınması sonucuna varmıştır³⁷. Yargıtay'ın bu konuya ilişkin bir kararı şu şekildedir: “*Harçlar Kanunu'nun 28/a*

³⁵ Orguner Davası (www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

³⁶ Orguner Davası (www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

³⁷ “... Ayrıca, Harçlar Kanunu'nun 28. maddesine göre, (karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez). Aynı Kanun'un 32. maddesinde ise (yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe sonraki işlemlerin yapılamayacağı) öngörülmüştür. Harçlar Kanunu'nun bu hükümleri kamu düzenini ilgilendirdiğinden re'sen dikkate alınmaları zorludur. Takip dayanağı ilâmda yer alan bâkiye ilâm harcı yatırılmadığından mahkemece (icra takibinin harç tamamlanana kadar durdurulması için icra müdürünce bu konuda alacaklıya mehil verilmesi, karar gereğinin yerine getirilmemesi halinde, takibin açılmamış sayılması gerektiği) yönünde hüküm tesisi yerine yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir” (12. HD, 19.6.2006, E. 11437, K.13192, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010). Ayrıca benzer kararlar için bkz. 12. HD, 10.2.2009, E. 2008/21932, K. 2009/2267, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010); 12. HD, 10.2.2009, E. 2008, K. 21932, 2009/2267, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

maddesine göre ‘karar ve ilâm harcı’ ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez. Aynı Kanun’un 32. maddesinde ise ‘yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemlerin yapılamayacağı’ öngörülmüştür. Harçlar Kanunu’nun bu hükümleri doğrudan doğruya kamu düzenini ilgilendirdiklerinden, re’sen dikkate alınmaları zorunludur. Somut olayda, takip dayanağı kararın, karar ve ilâm harcı ödenmeden alacaklı tarafça takibe konu edilmesi üzerine, borçlu vekili icra emrinin iptali için icra mahkemesine başvurmuştur. Mahkemece, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 26.06.2007 tarih ve 25321/02 başvuru no’lu kararından dolayı ortaya yeni bir durum çıktığını, bu karara göre Harçlar Kanunu’nun 28/a ve 32. maddelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne aykırı olduğundan, sözü edilen maddelerin Anayasa’nın mülkiyet hakkını düzenleyen 35. maddesiyle hak arama hürriyetiyle ilgili 36. maddelerine aykırılığı gündeme geleceğinden yukarıda belirtilen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararının uygulanmasının mümkün olduğu sonucuna varılarak borçlunun şikâyetinin reddine karar verildiği görülmektedir. Harçlar Kanunu’nun 28/a ve 32. maddeleri halen yürürlükte bulunmaktadır. Dayanak ilâmda borçlunun alacaklı aleyhine açtığı dava reddedilmiş, sadece o davada takipte taraf olmayan Cafer hakkındaki istem kabul edilmiştir. Burada hüküm altına alınan alacak için 167.254.960.244 YTL karar harcına hükmedilerek bunun da adı geçen Cafer’den tahsiline karar verilmiştir. Bu durumda harçtan sorumlu tutulmayan alacaklıdan bu harcın ödenmesi elbette ki istenemez. Ancak alacaklı lehine hükmedilen vekalet ücretini bu ilâma göre borçludan tahsil edebilmesi için karar tarihindeki red harcını yatırması gerekir. Yatırdığı red harcını da yaptığı takipte borçludan tahsil yoluna gidebilir. Bu nedenlerle mahkemece alacaklıya yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bir süre verilerek Harçlar Kanunu’nun 32. maddesi de gözönünde tutularak sonucuna göre bir karar verilmelidir. O halde, eksik inceleme ile ve yazılı gerekçeyle sonuca gidilmesi isabetsizdir”³⁸.

Kanaatimizce Yargıtay’ın bu kararı yerinde değildir. Zira kararın verildiği tarihte Harçlar Kanunu m. 28/a yürürlükteydi. Ancak, ortada aynı zamanda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin vermiş olduğu kararlar bulunmaktaydı. Yukarıda da belirtildiği üzere, Anayasa’nın 90,V’e göre “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine

³⁸ 12. HD, 13.11.2008, E. 15602, K. 19983, www.kazanci.com, E.T.16.09.2010).

başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır". Anayasa'nın bu hükmünde de anlaşılacağı üzere, somut olayda da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili kararlarının bağlayıcılığının kabul edilmesi gerekirdi.

Yargıtay, Anayasa Mahkemesi'nin Harçlar Kanunu m. 28/a'yı iptal etmesinden sonra vermiş olduğu bir Hukuk Genel Kurulu Kararında³⁹, Anayasa Mahkemesi'nin m. 28/a'nın iptaline ilişkin gerekçeye aynen katılmıştır. Aynı şekilde, Harçlar Kanunu m. 32, ye yönelik olarak da, Anayasa Mahkemesi'nin kararına paralel bir karar vermiştir. Bu karara göre "...Mahkeme tarafından nihai kararlar davayı sonlandıran hükümde kendisine (davacı veya davalıya) harç yüklenip yüklenmemesine bakılmaksızın, davacı veya davalı, bâkiye nispi karar ve ilâm harcını ödemeksizin, ilâmın bir suretini alabilecektir. Diğer taraftan, mahkeme tarafından nihai kararlar davayı sonlandıran hükümde kendisine harç yüklenen ve bu nedenle de, ilâmda harç yükümlüsü olarak gösterilen (olduğu anlaşılan) davacı veya davalının, belirtilen bu bâkiye nispi karar ve ilâm harcını yatırmadan bir sonraki yargı işlemine ve bu arada icra takibine devam etmesine olanak bulunmamaktadır. Kararın tebliğe çıkartılması, temyiz edilmesi ve icraya konulması yasal anlamda (müteakip işlemler) olup 492 sayılı Harçlar Yasasının 11. ve 32. maddesine göre harç tamamlanmadan bu işlemlerin yapılması mümkün değildir. Kararın örneğinin harç tamamlanmadan ilgiliye verilmesi, bu kararın, müteakip işlemler için kullanılabileceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca, ilâmda harç yükümlüsü olmayanlar bakımından da, kendisi yönüyle ilâmi icraya koyup infazını sağlayabilmesi için, harç yükümlüsü olmakla birlikte bunu yerine getirmeyen karşı tarafın sorumlu olduğu harcı ödemesi koşuluna bağlıdır. Bu koşul, 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 32. maddesinin birinci cümlesinin halen yürürlükte bulunmasının zorunlu bir sonucudur. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı ve gerekçesi de dikkate alındığında aksinin düşünülerek, ilgili tarafın harç yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve dolayısıyla müteakip yargı işlemlerine devam edilmesi, harçların konuluş amacına aykırılık oluşturacaktır... Her ne kadar, icra takibine konu ilâmda harç yükümlüsünün adı açıkça yazılı değilse de, yukarıda belirtildiği üzere, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre, harç ve giderler sonuçta haksız çıkan

³⁹ HGK, 24.3.2010, 12-158/178, (www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

tarafa yükletilir. Takibe dayanak ilâma konu itirazın iptali davası sonucu itirazında kısmen haksız çıkan ve bu nedenle, haksız çıkılan oranda bâkiye nisbi karar ve ilâm harcı yükümlüsünün takip alacaklısı olduğundan şüphe yoktur. İcra takibine konu ilâmda harç yükümlüsü olan şikayet olunan/alacaklı tarafın bâkiye nispi karar ve ilâm harcını yatırmadığı da, çekişmesizdir. Oysa, yukarıda açıklandığı üzere, Harçlar Kanunu'nun 32.maddesi hükmünce, yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılamayacağından, dolayısıyla bâkiye nispi karar ve ilâm harcı ödenmeksizin sonraki işlemlerin yapılmasına olanak bulunmamaktadır. Hal böyle olunca, icra müdürlüğünce bunun aksine işlem yapılarak, ilâmda harç yükümlüsü olan alacaklının bâkiye nispi karar ve ilâm harcını ödemeksizin lehine hükmedilen vekalet ücretini icra takibine konu yaparak devamı işlemin yapılmış olması kanuna aykırı olup; mahkemece şikayetçi/borçlunun isteminin kabulüne karar verilmesi gerekir...". Yargıtay'ın bu görüşünü Harçlar Kanunu m. 32'ye göre değerlendirmek gerekirse: Bu karara şu sebeplerden dolayı katılmaya imkân yoktur: Yargıtay'ın ilâmın icraya konulmasını müteakip bir işlem olarak kabul etmesi ve m. 32'de sözü edilen harçları, karar ve ilâm harcının bâkiye kısmı olduğunu söylemesi yerinde değildir. Zira, yukarıda da belirtildiği üzere⁴⁰, ilâmın icraya konulması, ayrı bir prosedür olup, kararın verildiği prosedür ile ilgisi yoktur. Aynı şekilde, m.32'de sözü edilen harçlar bâkiye harçlar olmayıp, yargılama prosedürü içinde yapılması istenen işleme ilişkin harçlardır.

2-Harçlar Kanunu m. 28/a, c. 2 ve m. 32, c.1 Hükümlerinin Anayasa Aykırılığı İddiası ve Anayasa Mahkemesi'nin Bu İddiaya İlişkin Kararının Değerlendirilmesi

A-Yerel Mahkemelerin Harçlar Kanunu m. 28/a, c. 2 ve m. 32, c.1'in Anayasaya Aykırılık İddiaları

Bolu 1. Asliye Hukuk Mahkemesi (Esas No: 2009/27) ve Malkara Asliye Hukuk Mahkemesi (Esas No: 2009/32), 2.7.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun, 28. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin "*Karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez*" biçimindeki ikinci cümlesi ile 32. maddesinin "*Yargı işlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılmaz*" biçimindeki birinci cümlesinin, Anayasa'nın 2., 5., 10., 11.,

⁴⁰ Bkz. yuk. C.IV.2.

35., 36. ve 90. maddelerine aykırılığı iddiasıyla Anayasa mahkemesine iptal istemiyle başvurmuşlardır.

Bolu Asliye Hukuk Mahkemesi başvuru dilekçesinde, hem Harçlar Kanunu m. 28/a'nın, hem de m. 32'nin birinci cümlesinin iptalini istemiş ve özetle gerekçesinde aşağıdaki hususlara dayanmıştır:

a-İptali istenen sözkonusu düzenlemeler, Anayasanın “eşitlik ilkesinin” (Any. m. 10) ihlâli anlamına gelmektedir. Çünkü, durumu iyi bulunan davacı aslında davalı tarafın ödemesi gereken harcı yatırıp ilâmı alabilmekte ve davalı hakkında icra takibi yapabilmekte, maddî durumu iyi olmayan davacı veya adlî yardımdan faydalanan davacı aslında davalı tarafın ödemesi gereken harcı yatıramadığından ilâmı alamamakta ve davalı hakkında icra takibi yapamamaktadır.

b- İptali istenen sözkonusu düzenlemeler, “mülkiyet hakkı” (Any. m. 35) ile bağdaşmamaktadır. Çünkü, davacının maddi hak elde ettiği ilâmı aynı nedenlerle alamaması ve icraya konu edememesi, anayasanın tanıdığı mülkiyet hakkı ile çelişmektedir.

c- İptali istenen sözkonusu düzenlemeler, “hak arama hürriyetine” (Any. m. 36) aykırıdır. Davacının ilâm alabilmesinin, aslında davalı tarafın ödemesi gereken harcı yatırma şartına bağlanmasını “mahkemeye erişim” bağlamında Anayasanın hak arama hürriyetinin ihlâl edildiğini göstermektedir.

Malkara Asliye Hukuk Mahkemesi de başvuru kararında özetle şu hususları gerekçe olarak göstermiştir:

a-Harçlar Kanunu m. 28/a ve m. 32, davacı tarafın davayı kazandığı halde ilâm alabilmesi ve kararı icraya koyabilmesini, ilâm ile karşı tarafa yüklenen harcın ödenmesine bağlamıştır. Bir kişinin yargı kararı ile hüküm altına alınan bir hakkını icraya koyabilmesi, ilâm ile karşı tarafa yüklenen bir ödevin yerine getirilmesine bağlanamaz. Bu yöndeki bir hukuk kuralı, 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Başlangıç Bölümüne; 2, 36, 90. maddelerinde düzenlenen hukuk devleti ilkesine; 5. maddede düzenlenen devletin kişinin temel hak ve hürriyetlerini koruma ve geliştirme görevine aykırı olduğu gibi, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin sözleşme'nin âdil yargılanma hakkı başlıklı 6. maddesine de aykırıdır.

b-492 sayılı Harçlar Kanununun 28/a'da yer alan “karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez” kuralında, yargılama sonucunda haklı ya

da haksız çıkan şekilde bir ayırım yapılmadığı için, bu kural yargılama sonucunda haklı çıkana da kapsamaktadır.

B-Anayasa Mahkemesi'nin m. 28/a, c.2'ye İlişkin İptal Kararı ve Gerekçesi

Anayasa Mahkemesi, yukarıda adı geçen yerel mahkemelerin taleplerini incelemiş ve bu inceleme sonucunda, Harçlar Kanunu m. 28/a'nın ikinci cümlesini Anayasa'nın 2. ve 36. maddelerine aykırı bularak, oy birliği ile iptal etmiş ve iptal kararında, özetle şu hususları gerekçe olarak göstermiştir⁴¹:

a-Diğer harçlarda olduğu gibi, yargı harçlarında da kural; harcın, davayı açan veya harca mevzu olan işlemin yapılmasını isteyen kişi tarafından ödenmesidir. Ancak yargı yoluna başvurmak, başvuran kişiye bir harç yükümlülüğü yüklediği gibi, başvuranın haklı çıkması halinde bu yükümlülük yer değiştirmekte ve davada haksız çıkan tarafa yükletilmektedir. Bu nedenle, nisbî harca tabi davalarda, yargılama sonunda ödenecek harç miktarıyla birlikte, harcın gerçek sorumlusu da mahkeme kararıyla belirlenmektedir. Anayasa'nın 2 inci maddesinde, Cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, konulan kurallarda adalet ve hakkaniyet ölçülerini göz önünde tutan, hakların elde edilmesini kolaylaştıran ve hak arama özgürlüğünün önündeki engelleri kaldıran devlettir. Harçlar Kanunu m. 28/a, bu haliyle hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

b-Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında “*herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile âdil yargılanma hakkına sahiptir*” kuralı yer almaktadır. Hak arama özgürlüğü, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biri olmakla birlikte, aynı zamanda toplumsal barışı güçlendiren, bireyin adaleti bulma, hakkı olanı elde etme, haksızlığı önleme uğraşının da aracıdır. Dolayısıyla, yargılamanın başlamasından sonuçlanmasına kadar, yani yargılama süresince hak arama özgürlüğünü zedeleyici tutum ve davra-

41 AYMK, 14.1.2010, E. 2009/27, K. 2010/9 (R.G. 17.03.2010, S. 27524).

nışlardan kaçınılması gerekir⁴². Anayasa'nın 36. maddesinde ifade edilen hak arama özgürlüğü ve âdil yargılanma hakkı, sadece yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunmada bulunma hakkını değil, yargılama sonunda hakkı olanı elde etmeyi de kapsayan bir haktır⁴³. Dava açarken peşin harcı ödeyen, ancak nisbî harca tabi davalarda işin niteliği gereği dava sonuna bırakılan bâkiye harçtan yasal olarak sorumlu olmadığı mahkeme kararıyla belirlenen davacıya, sorumlusu olmadığı bir harcın tahsili koşuluyla ilâmın verilmesi; bireylerin hak arama özgürlüğünü engelleyici nitelik taşımaktadır.

C- Anayasa Mahkemesi'nin m. 32, c. 1'e İlişkin İptal Talebinin Reddine İlişkin Gerekçesi

Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda, m. 28/a'ya ilişkin iptal talebini yerinde bulurken, m. 32'ye ilişkin iptal talebini yerinde bulmamış, aşağıda açıklanan nedenlerle itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 36. maddesine aykırı olmadığını ve Anayasa'nın 10., 11. ve 35. maddeleriyle de ilgisinin görülmediğini belirterek oybirliği ile reddetmiştir. Yüksek Mahkeme, bu ret kararına ilişkin gerekçesini özetle şu hususlarla izah etmiştir:

1-Mahkemenin başvuru kararında, davacının ilâmı alabilmesinin, aslında davalı tarafın ödemesi gereken harcı yatırma koşuluna bağlanması "*mahkemeye erişim*" bağlamında hak arama hürriyetini; davacının maddi hak elde ettiği ilâmı aynı nedenlerle alamaması ve icraya konu edememesinin de mülkiyet hakkını engellediği gerekçesiyle, itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 10., 11., 35. ve 36. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. İtiraz konusu cümlenin yer aldığı 32. madde "*harcı ödenmeyen işlemler*" başlığı altında Yasa'nın beşinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu maddenin itiraz konusu ilk cümlesi; "*Yargı işlemlerinden alınan harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılmaz*" hükmünü içermektedir. Bu kural, sadece nisbî karar ve ilâm harçları için değil, Yasa'da yer alan ve yargı işlemlerinden alınacak tüm harçları kapsayan bir hükümdür. Yasa koyucu bu kuralla yargı hizmetlerinin karşılığı olan ve kanunda yer alan harca tabi işlemlerin yapılmasını, o işleme ilişkin harcın tahsili koşuluna bağlamıştır. Aynı zamanda yasa koyucu ilgilisi tara-

⁴² Özeker, İlkeler, s. 123; Özeker, M.: Medenî Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003, s. 51.

⁴³ Adil Yargılanma ve hak arama özgürlüğü konusunda bkz. Özeker, İlkeler, s. 131 vd., 120 vd.

findan ödenmeyen harcın karşı tarafça ödenmesi halinde işleme devam olunacağını ve ödenen harcın yargılama sonunda ayrıca bir talebe gerek kalmaksızın hükümde dikkate alınacağını da belirlemiştir.

2-Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında “*herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile âdil yargılanma hakkına sahiptir*” kuralı yer almaktadır.

3-Harç, devletin yüklenmiş olduğu görevleri yerine getirebilmek için anayasal sınırlar içinde egemenlik yetkisine dayanarak değerlendirdiği çeşitli kaynaklardan elde etmiş olduğu vergi ve resim gibi bir çeşit kamu gelirdir. Ayrıca harç, bireylerin özel menfaatlerine ilişkin olarak, kamu hizmetlerinden yararlanmaları karşılığında bu hizmetlerin maliyetlerine katılmaları amacıyla zor unsuruna dayanılarak alınan mali yükümlülüktür. Bu nedenle, yargılama sürecinde, yasayla harca tabi kılınmış bir hizmetten yararlanmak isteyen ilgili (davalı veya davacı), genel kurallar uyarınca harcını ödemek zorundadır. Dava açan veya yargılama sırasında harca tabi bir işlemin yapılmasını isteyen tarafın, harç ödemediği devam eden işlemlerin yapılmasını isteyerek bireysel bir menfaat elde etmesi, harçların konuluş amacına aykırılık oluşturur.

4-Yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemlerin yapılmayacağını belirten kural, bireylerin özel menfaatleriyle ilgili olarak yargı hizmetinden yararlanmalarını, bu hizmetin karşılığı olan harcın ödenmesi koşuluna bağladığından, hak arama özgürlüğünü sınırlandıran bir nitelik taşımamaktadır.

D- Anayasa Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi

a-Harçlar Kanunu m. 28/a, c.2'ye İlişkin Kararın Değerlendirilmesi

Harçlar Kanunu m. 28/a, c.2'deki düzenleme açısından öncelikle belirtmek gerekir ki, mahkeme kararı ile haklı olduğu tespit edilen tarafın, ilâm almak istemesi halinde; bu tarafı, harçları fiili olarak ödemeye zorlamadan kendisine ilâmın verilmesi uygun olur⁴⁴. Nitekim, Harçlar Kanunu m.

⁴⁴ Harçlar Kanununun m. 28/a, sadece nisbî karar ve ilâm harcı için geçerli olup, maktu karar ve ilâm harçlarında bu maddenin uygulanma alanı yoktur. Zira maktu karar ve ilâm harcına tabi davalarda, başvurma harcı ile maktu karar ve ilâm harcının tamamı dava aç-

28/a'nın eski hali yürürlükte iken, bu konuda doktrinde ileri sürülen bir görüş şu şekildeydi: Kural olarak, karar ve ilâm harcı ödenmeden taraflara ilâm verilmemelidir. Buna rağmen, taraflara ilâm verilmişse; bu ilâm HUMK m. 392 anlamında bir ilâmdır. Karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, kararın tarafa verilmiş olan suretinin ilâm niteliği kazanmasını önlemez⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin Harçlar Kanunu m. 28/a'nın "*Karar ve İlâm Harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez*" şeklindeki 2 inci cümlesini iptal etmesiyle, davayı kazanan tarafın, artık bâkiye karar ve ilâm harcı ödemeksizin ilâmı alabilme imkânı ortaya çıkmışken, Kanun koyucu, m. 28/a'da, 23/07/2010 tarihinde "*..Bakiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün tebliğe çıkarılmasına, takibe konulmasına ve kanun yollarına başvurulmasına engel teşkil etmez*" şeklinde bir değişiklik yaparak⁴⁶, bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olmasının, hükmün takibe konulmasına engel teşkil etmeyeceğini karara bağlamıştır. Görüldüğü üzere, kanun açık bir şekilde, bâkiye karar ve ilâm harcı ödemeksizin kişiye ilâmın verilebileceğini belirtmemekte; bunun yerine, harç ödemeksizin, ilâmın icraya konulabileceğini düzenlemektedir. Dolayısıyla, burada tartışılması gereken husus, eski düzenlemedeki "*ilâmın verilmemesi*" ifadesi ile yeni düzenlemedeki "*hükmün takibe konulması*" ifadeleri arasındaki ilişkidir; yani bâkiye karar ve ilâm harcını ödemeksizin, bir hükmün takibe konulması ile kişiye ilâmın verilmesinin aynı anlam ve işleve sahip olup olmadıkları hususudur. Kanaatimizce, hakka erişimin sağlanması bakımından ideal olan, harç ödemeksizin ilâmın davayı kazanan tarafa verilebilmesidir. Harç ödemeksizin ilâmı alan bir kimsenin onu icraya koyması çok daha kolay olacaktır. Kanun koyucu bu düzenlemede, bir sonraki aşama olan "*ilâmın icraya konulmasını (harç ödemeksizin)*" mümkün kıldığı halde, bir önceki aşama olan "*ilâmın kişiye verilmesini*" açıkça düzenlememiş olması, uygulamada ilâmın taraflara verilmesi konusunda bazı sıkıntıların doğmasına neden olabilir. Zira bir ilâmın alınmadan icraya konulması mümkün değildir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, harç ödemeksizin "*ilâmın tarafa verilmesiyle*", "*ilâmın takibe konulması*" ifade olarak aynı şey değildir. Çünkü ilâmlı takip, ilâmın

larken peşin olarak alınır. Bu harç ödenmeden zaten dava açılmaz. Buna karşılık, nisbî karar ve ilâm harcının ¼'ü peşin, geri kalan ¾' ü ise, kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenir (*Rüzgaresen*, Yargılama Giderleri, s. 70)

45 *Kuru*, Usul III, s. 3157.

46 6009 sayılı Kanun (RG, 01.08.2010, S. 2769).

verildiği davadan tamamen ayrı bir prosedürdür⁴⁷. İlâmın icraya konulmasının mümkün hale gelmiş olması, harç ödenmeksizin onun kişiye verilebileceği anlamına gelmez. Yani, böyle bir durumda, bâkiye karar ve ilâm harcı ödenmediği takdirde, mahkemenin ilgiliye ilâmı verme mecburiyeti yoktur. Kişi ilâmı alamadığı takdirde, onu takibe koymasına da imkân kalmayacaktır. Bunun içindir ki, 23/7/2010 tarihli yeni düzenleme, “*Bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün...ilgiliye verilmesine ve takibe konulmasına... engel teşkil etmez*” şeklinde olmalıydı. Hatta, mevcut düzenlemedeki, “*takibe konulmasına*” ibaresi olmasa bile, düzenlemenin işlevinde bir eksiklik olmazdı. Zira, ilâmın icraya konulması, ilâmın verildiği dava bakımından müteakip bir işlem sayılmadığından, yani davadan tamamen bağımsız bir prosedür olduğundan, harçların ödenmemiş olması, bu ilâmın icraya konulmasına bir engel teşkil etmeyecektir. Kanun koyucunun aynı düzenlemede “*...Bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün tebliğe çıkarılmasına, ... engel teşkil etmez*” şeklinde bir ifadeye yer vermiş olması, ilâmın taraflara verilmesini değil, hükmün kesinleşmesi veya bu hükme karşı kanun yollarına başvuru süresinin başlatılmasını sağlama amacına yöneliktir. Şayet “*hükmün tebliğe çıkarılması*” ile “*ilâmın verilmesi*” ifadeleri aynı anlama gelmiş olsalardı, kanun koyucu, hemen aşağıda izah edilecek olan ve 12.01.2011 tarihinde kabul edilen Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 302 inci maddesinde, “*hükmün tebliğe çıkarılmasına*” ifadesinin yanı sıra “*Taraflar, harcının ödenmiş olup olmamasına bakılmaksızın ilâmı her zaman alabilirler*” şeklindeki fıkra yer vermezdi.

Yukarıda Harçlar Kanunu’nda sözü edilen değişiklikten sonra, kanun koyucu, 01/10/2011 tarihinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nu yürürlükten kaldırmak üzere, 12/01/2011 tarihinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nu kabul etmiştir⁴⁸. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 302 inci maddesi “(1) *Taraflar, harcının ödenmiş olup olmamasına bakılmaksızın ilâmı her zaman alabilirler. (2) Bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün tebliğe çıkarılmasına, takibe konmasına ve kanun yollarına başvurulmasına engel teşkil etmez. (3) 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanunu dâhil, diğer kanunların bu maddeye aykırı hükümleri uygulanmaz...*” şeklindedir. Bu yeni düzenleme Harçlar Kanunu m. 28/a’da işaret ettiğimiz

⁴⁷ İlâmın verilmesi, davanın son aşamasını oluştururken, ilâmın icraya konulması, ilâmlı icra takibinin ilk aşamasını oluşturur.

⁴⁸ 6100 sayılı Kanun (RG, 04.02.2011, S. 27836).

belirsizlikleri kaldırmış ve kişinin hakkına sorunsuzca ulaşmasını sağlamış ve böylece Harçlar Kanunu m. 28/a'nın üzerindeki tartışmalar son bulmuştur.

Verilen ilâmın icraya konulması bakımından kesinleşmesinin şart olması halinde, bu kesinleşmenin sağlanması için, kararın taraflara tebliğ edilmesi gerekir. Fakat mahkeme, kararı, davayı kazanan tarafa verir, harç ödenmediğinden bahisle, Harçlar Kanunu m.32'ye göre müteakip bir işlem olan tebligatı taraflara yapmazsa, doğal olarak bu karar kesinleşmeyecektir. Bu da, icraya konulması için kesinleşmesi gereken ilâmlar bakımından sıkıntı doğuracak ve m. 28/a'nın iptal edilmesinin haklı taraf açısından bir anlamı kalmayacaktır. Kanun koyucu, böyle bir sıkıntıya mahal vermemek için, Harçlar Kanunu m. 28/a'da yaptığı 23/7/2010 tarihli değişiklikle, tebligatı m. 32, c.1 anlamında müteakip işlem olmaktan çıkarmış ve karar ve ilâm harcı ödenmemiş olsa bile, tebligatın yapılabileceğini hükme bağlamıştır.

b- Harçlar Kanunu m. 32, c.1'e İlişkin Kararın Değerlendirilmesi

Yukarıda da belirtildiği üzere, Anayasa Mahkemesi 2009/27 sayılı kararı ile 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 28. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendini yani "*Karar ve İlâm Harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez*" hükmünü iptal etmiş, ancak 32. maddesinin "*Yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılmaz*" hükmüne ilişkin itirazı (iptal istemini) reddetmiştir. Belirtmek gerekir ki, özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda, kişinin hakkını elde etmesi için, başvurulabileceği üç yol mevcuttur. Bunları dava, tahkim ve cebrî takibi şeklinde sıralamak mümkündür. Anayasa Mahkemesi'nin ret kararını değerlendirmek için, öncelikle sözkonusu maddedeki "*müteakip işlemler*" kavramının anlam ve kapsamını, başvurulabilecek bu yollar bağlamında bazı sorularla açıklığa kavuşturmak gerekmektedir:

1-Acaba, bir dava sonucunda alınan ilâmın icraya konulma prosedürü, yani ilâmlı icra, bir dava için "*müteakip işlem*" olarak kabul edilebilir mi? Harçlar Kanunu m. 28/a'nın 1. cümlesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeden önce doktrinde savunulan bir görüşe göre, karar ve ilâm harcı ödenmeden taraflara ilâm verilmesi, bu ilâmı, HUMK m. 392 anlamında bir ilâm olmaktan çıkarmaz. Ancak karar ve ilâm harcı ödenmemişse, bundan sonraki müteakip işlemler yapılamaz. Buradaki müteakip işlemler kavramı geniş yorumlanmalı, ilâmın icraya konulması da, dava prosedürü

için müteakip işlemlerden sayılmalıdır. Gerçi, karar ve ilâm harcı ödenmeden alınan bir ilâm icraya konulabilir, fakat karar ve ilâm harcının alınmadığını tespit eden icra müdürü, bu harç ödenmedikçe, müteakip işlem olan icra emrini düzenleyemez ve borçluya tebliğe gönderemez⁴⁹. Kişi bir hakkın kendisine sağlanmasını istiyorsa, resmi mercilerin yapacağı masraflara kanunların öngördüğü çerçevede katlanmak zorundadır. Bu masraflar ödenmediği takdirde, bir sonraki işlemin yapılması ücretsiz bile olsa, mahkeme veya icra makamlarından, o işlemin yerine getirilmesi istenemez. Kanaatimizce, m. 32, c.1 anlamında müteakip işlemlerden maksat, bir prosedürün başlamasından sonuçlanmasına kadar birbirini izleyen, prosedürün ilerlemesini sağlayan, mahkeme veya cebrî icra makamı tarafından re'sen veya tarafların talebi üzerine yapılan işlemlerdir⁵⁰. Bu işlemlere, kanun yollarına başvurmak için talepte bulunmak örnek olarak verilebilir. Kanunda sözü edilen müteakip işlemin, harca tâbi bir işlem olup olmamasının bir önemi yoktur. Harçlar Kanunu'nun değişik 28/a maddesinde “*Bakiye karar ve ilam harcının ödenmemiş olması, hükmün ..., takibe konulmasına ...engel teşkil etmez*” şeklinde bir ifadeye yer vermiş olması, hükmün takibe konulma işleminin, dava prosedürü için müteakip bir işlem olduğunu göstermez. Zira ilâmın icraya konulması, dava prosedürünü düzenleyen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda değil, ayrı bir kanun olan İcra ve İflâs Kanunu'nda düzenlenmiştir. Burada sözkonusu ifadeye yer verilme amacı, Harçlar Kanunu m. 28/a'nın değişiklikten önce uygulamada sebebiyet verdiği sıkıntıların tekrarı önlemeye yönelik olmasından ibarettir.

Müteakip işlemlerin yukarıda belirtilen prosedürlerden birisinin içinde gerçekleşmesi halinde, bu işlemlerin Harçlar Kanunu m. 32 anlamında bir müteakip işlem olduğu konusunda şüphe yoktur. Şayet, m. 32, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olsaydı, dava açıldıktan sonra, tarafların celse harcı, temyiz harçları, keşif sırasında taşınmazın değerinin fazla olduğunun anlaşılması nedeniyle ortaya çıkan ek harç gibi harçları ödeme mecburiyeti ortadan kalkmış olacak ve başvuru yolun gerektirdiği diğer işlemlerin yapılması istenebilecekti. Aynı şekilde, icra takibi başlatmak, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki yargılamadan ayrı ve bağımsız bir prosedür olduğundan, icra takibi için gerekli olan harçlar ödenmedikçe, ne

⁴⁹ *Kuru*, Usul III, s. 3158.

⁵⁰ *Rüzgaresen*, Yargılama Giderleri, s. 69.

borçlu tarafa ödeme emri gönderilmesi gibi tebligat gerektiren işlemler⁵¹, ne de haciz gibi müteakip işlemler yapılabilecektir. Yani, böyle durumlarda İcra ve İflas Kanunu m. 32' nin “*Para borcuna veya teminat verilmesine dair olan ilâm icra dairesine verince icra memuru borçluya bir icra emri tebliğ eder*” şeklindeki birinci cümlesi işlerlik kazanamayacaktır. Her ne kadar, “kanun yollarına başvurmak” ve “*kararın ilgiliye tebliğ edilmesini sağlamak*” birer müteakip işlem ise de, m. 28/a'da yapılan 23/7/2010 tarihli değişiklikle, harç ödenmemiş olsa bile, bu işlemlerin yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Bu yeni düzenleme, lehine hüküm verilen taraf bakımından isabetlidir. Ancak kanun koyucu bu istisnaları koyarken, davayı kazanan ve kaybeden bakımından bir ayırım yapmamıştır. Halbuki, davayı kaybeden tarafın, dava sonucunda harç ve giderleri ödeme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülüğe rağmen, karar ve ilâm harcını ödemediği halde, müteakip işlemlerin yapılmasını istemesi, hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

Burada tartışılması gereken asıl husus, farklı prosedürlerin içinde yapılan işlemlerin birbiri için müteakip işlem anlamına gelip gelmeyeceğidir. Örneğin, yukarıdaki görüşte savunulduğu üzere, ilâmın icraya konulmasının, o ilâmın verildiği dava bakımından müteakip bir işlem olup olmayacağıdır. Kanaatimizce, Harçlar Kanunu m. 32'nin “*Yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe, müteakip işlemler yapılamaz*” şeklindeki birinci cümlesinden, sadece hakkı elde etmek için başvuru yollarından birisinin başlatılması ile sona ermesi arasındaki zaman aralığında yapılan işlemlerin tümünün anlaşılması gerekir. Bir ilâmın icraya konulması, bu anlamda, daha önceki yargılama aşamasının devamı niteliğinde bir işlem olarak değerlendirilmemeli, ayrı özelliklere sahip olan cebrî icra prosedürünün başlatılması olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla, ilâmın icraya konulması, ayrı bir prosedür olan davadan tamamen bağımsız olduğundan; yani usul hukuku anlamında yargılamanın bir parçası olmadığından, dava prosedürüne ilişkin harçların ödenmemiş olması, ilâmın icraya konulmasının önünde bir engel teşkil etmeyecektir. Zaten, bizim hukuk sistemimizde, bir ilâmın icrası, hükmün

⁵¹ Burada örnek olarak verilen tebligat işlemleri, Harçlar Kanunu m. 28/a ve HMK m. 302,II'de sözü edilen “hükmün tebliğe çıkarılması” ifadesindeki “tebliğ” kavramından farklıdır. Burada örnek olarak verilen “tebliğ işlemleri” ödeme emri, icra emri gibi işlemlere ilişkin tebliğlerdir. Bu türdeki tebliğ işlemlerinin yapılabilmesi için gerekli olan harçların ödenmesi gerekir.

verilmesinden bağımsız bir prosedür olması nedeniyle, ayrı bir kanun olan İcra ve İflas Kanunu ile düzenlenmiştir⁵².

2-Harçlar Kanunu m. 32'nin birinci cümlesinde kastedilen harçlar nelerdir, yapılmak istenen belirli bir işlemin gerektirdiği harç mı, yoksa karar ve ilâm harcının bâkiyesine ilişkin harç mı kastedilmektedir? Bu soruya, aynı maddenin ikinci cümlesi ve m. 28/a ile cevap verilebilir. Harçlar Kanunu m. 32'nin ikinci cümlesi "*Ancak ilgisi tarafından ödenmeyen harçları diğer taraf öderse, işleme devam olunmakla beraber, bu para muhakeme neticesinde ayrıca bir isteğe hacet kalmaksızın hükümde nazara alınır*" şeklindedir. Bu cümleden, müteakip işlemlerin, prosedürün başlatılması ile sona ermesi arasındaki zaman aralığında yapılan ve harç alınmasını gerektiren birer işlem olduğu anlaşılmaktadır. Yani, Harçlar Kanunu m.32 de kastedilen harç, sadece nispi karar ve ilâm harcının bâkiyesine ilişkin harç değildir. Ayrıca, Harçlar Kanunu m. 28/a'ya göre, karar ve ilâm harcının bâkiyesi, yani $\frac{3}{4}$ 'ü, kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenir (HK m. 28/a). Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, bâkiye harçlar birçok müteakip işlemi içinde barındıran prosedürün kendisi sona erdikten sonra ödenmektedirler. Zaten, m. 28/a'da, 23/7/2010 tarihinde bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemesi ile ilgili olarak "*bâkiye karar ve ilâm harcının ödenmemiş olması, hükmün tebliğe çıkarılmasına, takibe konulmasına ve kanun yollarına başvurulmasına engel teşkil etmez*" şeklinde özel bir düzenleme yapılmıştır. Ancak, belirtmek gerekir ki, kanun koyucu, buradaki tebligat işlemini, sadece hükmün tebliği" ile sınırlı tutmuş, diğer tebligat işlemlerini, genel kurala uygun olarak müteakip işlem kategorisinde kabul etmiştir.

3 - Harçlar Kanunu m. 32'de sözü edilen "*muhakeme*" kavramına, cebrî icra prosedürü de dâhil midir? Harçlar Kanunu m. 32'de "*muhakeme*" kavramından bahsedilmektedir. Buradaki "*muhakeme*" ifadesinin, yargısal bir işlem içermemesi nedeniyle, cebrî icra prosedürünü ve bu prosedürde alınan harçları kapsamadığı düşünülebilir. Her ne kadar, kanunda açıkça cebrî icra prosedüründen bahsedilmeyip, sadece muhakemeden bahsedilmekte ve cebrî icra prosedürünün tamamı bir muhakemeyi gerektirmiyorsa da, harçların alındığı mantık gereği, burada geçen "*muhakeme*" kavramı geniş anlamda yorumlanmalı, cebrî icra prosedürü de "*muhakeme*" kavramının bir parçası

⁵² Türk hukukundaki bu düzenlemeye karşılık olarak, Alman hukukunda, ilâmların icrası, Medenî Usul Kanunu'nun içinde düzenlenmiştir. Bkz. ZPO § 704 ff.

olarak kabul edilmeli; bu duruma bağlı olarak da, m. 32'de sözü edilen harçların, cebrî icra harçlarını kapsadığı kabul edilmelidir⁵³. Aksi halde cebrî icra prosedüründe takibin ilerlemesini sağlayan müteakip işlemler için, harç alınması imkânsız hale gelirdi. Nitekim, Yargıtay da bir kararında "...Çünkü Harçlar Kanunu'nun 32. maddesi; yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemlerin yapılmayacağını öngörmüş, ancak ilgilisi tarafından ödenmeyen harçları diğer tarafın ödemesi halinde işleme devam olunacağı hükmünü getirmiştir. İcra harçları da yargı harçları içinde kabul edildiğine göre anılan şekilde işlem yapmaktan başka yol yoktur..."⁵⁴ şeklinde bir hükme vararak, yargı harçları kavramına icra harçlarının da dâhil olduğunu kabul etmiştir.

4-Harçlar Kanunu m. 32'nin birinci cümlesi "*Yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılmaz*" şeklindedir. Görüldüğü üzere, bu cümlede geçen "*müteakip işlemler*"in birer yargı işlemi olmasından söz edilmektedir. Acaba buradaki "*yargı işlemi*" ifadesinin anlam ve kapsamı nedir? Kural olarak yargılama veya yargılamaya ilişkin bir işlem yapma yetkisi mahkeme sıfatını haiz olan kurumlara aittir (Any. m. 9). Mahkemelerin yargısal faaliyetleri sırasında yaptıkları işlemlere "*yargısal işlem*" denir⁵⁵. Buna karşılık, cebrî icra hukukunda, ticaret mahkemesi ve icra mahkemesi dışında kalan ve mahkeme sıfatını haiz olmayan icra makamlarının işlemleri bir yargı işlemi değildir. Örneğin, icra dairesini bir yargılama mer-

53 Bir ilâm icraya konulması için icra dairesine verildiğinde, icra dairesi sözkonusu belgenin ilâm olup olmadığını araştırmak zorundadır. Buna karşılık, icra dairesinin ilâma ilişkin harçların yatırılıp yatırılmadığını inceleme yükümlülüğü yoktur. Eline ilâm verilen bir alacaklı, sadece ilâmı icraya koymak için gerekli olan harçları ödemekle sorumlu olacaktır.

54 HGK, 9.6.2004, E. 12-336, K. 338, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010). Yargıtay benzer bir kararında "Harçlar Kanunu'nun 28/a maddesine göre "karar ve ilâm harcı ödenmedikçe ilgiliye ilâm verilmez" aynı kanunun 32. maddesinde ise "yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe müteakip işlemlerin yapılamayacağı" öngörülmüştür. Harçlar Kanunu'nun bu hükümleri doğrudan doğruya kamu düzenini ilgilendirdiklerinden re'sen dikkate alınmaları zorunludur. Bu durumda, Harçlar Kanunu'nun 32. maddesi hükmünce ve icra işlemlerinin devamının mümkün olmadığı göz önünde tutularak icra müdürü tarafından harcın ödenmesi için takip alacaklısına mehil verilerek, sonucuna göre işlem yapılması gerekir" şeklinde bir sonuca varmıştır (12.HD, 11.7.2006, E. 12432, K.15263, www.kazanci.com, E.T. 17.09.2010).

55 Pekcanitez, H.: İcra-İflâs Hukukunda Şikayet, Ankara 1986, s. 17.

ci olarak nitelemeye imkân yoktur⁵⁶. Ancak, m. 32, c.1’de sözü edilen “yargı işlemi” ifadesini geniş yorumlamak gerekir. Kanaatimizce buradaki “yargı işlemi”nden maksat, sadece mahkemelerin yaptıkları işlemler değildir. Buradaki “yargı işlemi” kavram olarak “kişinin hakkına ulaşmasını sağlayan, yargı ve cebrî icra makamları tarafından yapılan her türlü işlem” şeklinde anlaşılmalıdır⁵⁷. Zira, “yargı işlemi” sadece, mahkeme işlemleriyle sınırlı tutulursa, icra makamlarının harç gerektiren işlemleri yapılmadığı takdirde, müteakip işlemlerin yapılabileceği anlamına gelecektir ki, bu da yargılama harçlarının alınmasının temel mantığıyla bağdaşmaz. Yargı işlemlerinden farklı olarak, icra işlemleri için ayrı bir kanuni düzenleme öngörülmediğinden, m. 32, c.1’in hem mahkemelerin, hem de mahkeme sıfatını haiz olmayan icra makamlarının yaptığı işlemler için düzenlendiğini kabul etmek gerekir. Zaten, m.28/a ve m. 32 birlikte değerlendirildiğinde, ilâmın takibe konulmasının bir yargısal işlem olarak kabul edildiği görülecektir.

⁵⁶ Pekcanitez, Şikâyet, s. 18.

⁵⁷ İcra ve iflâs dairelerinin işlemlerinin niteliği konusunda doktrinde görüş birliği mevcut olmayıp, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konudaki birinci görüşe göre, icra müdürü adli bir memur olup yaptıkları işlemler Avukatlık Kanunu m. 35,I anlamında birer “adli işlem”dir⁵⁷. İkinci görüşe göre ise, icra ve iflâs dairelerinin işlemleri, birer yargısal işlemdir (Reichel, A.: Das Betreibungsamt im Schweizerischen Recht, nF, ZSR, s. 601 vd.); üçüncü görüşe göre ise, bu işlemler kendisine özgü niteliği olan işlemlerdir (Deggeler, O.: Die Beschwerde in Schuldbetreibungs und Konkursachen an das schweizerische Bundesgerichts (Diss.), Zürich 1923, s. 22). Dördüncü görüşe göre, bu işlemler, adli-idarî işlemlerdir (Postacıoğlu, İ. E.: İcra Hukuku Esasları, İstanbul 1982, s. 32; Berkin, N.: Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi, İstanbul 1980, s. 35). Beşinci görüşe göre, icra ve iflâs dairelerinin işlemleri, kamusal nitelikte olan işlemlerdir (Arslan, Ramazan: İcra-İflâs Hukukunda İhale ve İhalenin Feshi, Ankara 1984, s. 65, 191). Bizim de katıldığımız altıncı görüşe göre ise, bu işlemler idari nitelikte olan işlemlerdir (Sorg, H.: Das Beschwerdeverfahren in Schuldbetreibung-und Konkursachen im Kanton Zürich (Diss.), Winterthur 1954, s. 2; Pekcanitez, Şikâyet, s. 19-20; Umar, B.: İcra ve İflâs Hukukunun Tarihi Gelişmesi ve Genel Teorisi, İzmir 1973, s. 42). İcra ve iflâs dairelerinin işlemlerinin hukukî niteliği hakkında geniş bilgi için bkz. Pekcanitez, Şikâyet, s. 9 vd. Kanaatimizce bu dairelerin yaptıkları işlemleri, idari birer işlem olarak nitelemek daha doğru olur. İdari yargılamada açılan bir iptal davası idare aleyhine sonuçlandığında, mahkemece verilen kararın icrasını yine idarenin kendisi yapar. Bunun için bir icra makamına başvurmaya gerek yoktur. Ancak, özel hukuka ilişkin ilâmların icrasını özel olarak kurulmuş, adı icra dairesi olan idari makamlar yapar. Bu organlar, kendisine sunulan ilâmı yürütme adına ayrı bir prosedür dâhilinde icra ederler. Her ne kadar, bunların işlemleri bir yargısal faaliyet olmasa da, kişiler bu işlemler sonucunda bir hak elde ettiklerinden, yani kendilerine bir hizmet sunulduğundan, harç yatırmaları gerekir. Dolayısıyla, burada Harçlar Kanunu m. 32’nin uygulanması ilâmların icrasına ilişkin prosedürde de uygulama alanı bulmaktadır.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesi'nin Harçlar Kanunu m. 28/a konusunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararının paralelinde verdiği iptal kararı ve arkasından kanun koyucunun 23/07/2010 tarihinde Harçlar Kanununda, 12/01/2011 tarihinde⁵⁸ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yaptığı yeni düzenlemeler isabetli olmuştur. Zira, bu hüküm, kişilerin hak arama hürriyetlerini sınırlamaktaydı. Anayasa'nın 36. maddesinde ifade edilen hak arama özgürlüğü ve âdil yargılanma hakkı, sadece yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunmada bulunma hakkını değil, yargılama sonunda hakkı olanı elde etmeyi de kapsamaktadır. Dava açarken peşin harcı ödeyen, ancak nisbî harca tabi davalarda işin niteliği gereği dava sonuna bırakılan bâkiye harçtan yasal olarak sorumlu olmadığı mahkeme kararıyla belirlenen davacıya, sorumlusu olmadığı bir harcın tahsili koşuluyla ilâmın verilmesi; bireylerin hak arama özgürlüğüyle bağdaşmaz.

Harçlar Kanunu'nun 32 inci maddesinin 1 inci cümlesine gelince, yukarıda da izah edildiği üzere⁵⁹, bu hüküm kesinleşmeden icraya konulması mümkün olmayan ilâmlar hariç olmak üzere, ilâmların icraya konulmasına bir engel teşkil etmemektedir. Bu hükmün, ilâmın icraya konulmasına karşı getirilmiş bir engel veya yaptırım olarak görülmesi halinde, bu hükmün asıl amacı, "*harcın tahsil edilmesi*" gibi basit bir amaçla sınırlanmış olur. Zira, ilâmı icraya koymadan bir şekilde haklarına kavuşan kişiler için, bu yaptırım etkisiz hale dönüşecektir ki, bu da eşitlik prensibine aykırılık oluşturacaktır⁶⁰. Şayet, Harçlar Kanunu m. 32'nin 1 inci cümlesi yerel mahkemelerin talebi üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olsaydı, kişiler gerekli harçları ödemediği müteakip işlemlerin yapılmasını isteyebileceklerdi. Ancak bu işlemlerden maktu harç gerektirenler hariç tutulabilir. Zira, Harçlar Kanunu m. 27'ye göre, (1) sayılı tarifede yazılı maktu harçların ilgili bulunduğu işlemin yapılmasından önce peşin olarak ödenmeleri gerekir. Buna karşılık, mahiyetleri icabı işin sonunda hesap edilip alınması gereken harçlar, harç alacağına doğması tarihinden itibaren 15 gün içinde ödenirler. Harç peşin veya süresinde ödenmemiş ise, müteakip muamelelere, ancak

⁵⁸ 6100 sayılı Kanun (RG, 04.02.2011, S. 27836).

⁵⁹ Bkz. C. IV,1,2.

⁶⁰ Haklı bir sebep olmaksızın, bazı kişi veya kişilere ayrıcalık tanınması eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur (*Özkes*, İlkeler, s. 190).

harç ödedikten sonra devam olunur. Bu kanuni düzenlemeye göre, maktu nitelikteki başvuru harcı peşin olarak ödenmezse, dava açılmayacak, icra takibi yapılamayacak ve bu prosedürlerin gerektirdiği diğer işlemler yerine getirilemeyecektir⁶¹.

⁶¹ Harçlar Kanunu m. 27,III, iptali istenen m. 32'nin birinci cümlesine benzer bir düzenleme içermesine rağmen, yerel mahkemelerce, iptal istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne götürülmemiş olması dikkate değer bir durumdur.

KISALTMALAR

AHİM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Any.	:Anayasa
AYM	:Anayasa Mahkemesi
AYMK	:Anayasa Mahkemesi Kararı
c.	:cümle
Diss.	:Dissertation
E.T.	:Erişim Tarihi
ff.	:fortfolgende
HD	:Hukuk Dairesi
HGK	:Hukuk Genel Kurulu
HK	:Harçlar Kanunu
HUMK	:Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İzBD	:İzmir Barosu Dergisi
m.	:madde
MİHDER	:Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi
nF	:neue Folge
TBBD	:Türkiye Barolar Birliği Dergisi
ZPO	:Zivilprozessordnung
ZSR	:Zeitschrift für schweizerisches Recht

KAYNAKÇA

Arslan, Ramazan: İcra-İflâs Hukukunda İhale ve İhalenin Feshi, Ankara 1984.

Berkin, N.: Tatbikatçılara İcra Hukuku Rehberi, İstanbul 1980.

Cengiz, S.: AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi, TBBD 2008, S. 79, s. 334 vd.

Deggeler, O.: Die Beschwerde in Schuldbetreibungs und Konkursachen an das schweizerische Bundesgerichts (Diss.), Zürich 1923. Dinlenilme).

Kuru, B./Arslan, R./Yılmaz, E: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2010.

Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.III, İstanbul 2001 (Anılış: Kuru, Usul III).

Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, İstanbul 2001 (Anılış: Kuru, Usul V).

Memiş, E.: İnsan Hakları Avrupa Standardı ve İç Hukuk Etkileşimi Analizleri, anayasa.gov.tr, E.T., 24.06.2011).

Muşul, T.: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2009.

Öden, M: Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Ankara 2003.

Özekes, M.: İcra Hukukunda Temel Hak ve İlkeler, Ankara 2009 (Anılış:

Özekes, İlkeler).

Özekes, M.: Medenî Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003 (Anılış: Özekes, Hukuki Dinlenilme).

Özok, Ö.: “Adalete Erişimin” İnce Yolu “Âdil Yargılanma Hakkı”, TBBD 2009, S.81, s. 23 vd.

Pekcanitez, H.: İcra-İflâs Hukukunda Şikayet, Ankara 1986 (Anılış: Pekcanitez, Şikayet).

Pekcanitez, H.: Medeni Yargıda Adil Yargılama, İzBD 1997, S. 2, s. 35 vd. (Anılış: Pekcanitez, Adil Yargılanma).

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, M.: Medenî Usul Hukuku, Ankara

2010 (Anılış: Pekcanitez/Atalay/Özekes, Usul 1).

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, M.: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre, Medenî Usul Hukuku, Ankara 2011 (Anılış: Pekcanitez/Atalay/Özekes, Usul 2).

Postacioğlu, İ. E.: İcra Hukuku Esasları, İstanbul 1982.

Reichel, A.: Das Betreibungsamt im Schweizerischen Recht, nF, ZSR, s. 601 vd.

Rüzgaresen, C.: Medenî Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001 (Anılış: Rüzgaresen, Yargılama Giderleri).

Rüzgaresen, C.: Medenî Yargılama Hizmetlerinin Bedelsiz Olmaması ve Nedenleri, e-Akademi.org 2010, S. 100 (Anılış: Rüzgaresen, Yargılama Hizmetleri).

Sorg, H.: Das Beschwerdeverfahren in Schulbetreuung-und Konkursachen im Kanton Zürich (Diss.), Winterthur 1954.

Tanrıver, S.: Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim II, Ankara 2005, s. 211 vd.

Umar, B.: İcra ve İflâs Hukukunun Tarihi Gelişmesi ve Genel Teorisi, İzmir 1973.

Üstündağ, S.: Medenî Yargılama Hukuku, C.I-II, İstanbul 1997.